

FELSEFE Sınıf-10



OGM
MATERYAL
ORTAÖĞRETİM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

KONU OKUL YAŞAMINDA ÖZGÜRLÜK, SORUMLULUK VE KURAL (NORM) İLİŞKİSİ

Ahlaki anlamda özgürlük kişinin her türlü dış etkiden bağımsız olarak özgür iradesiyle karar vermesi ve eylemde bulunmasıdır. Özgürlük, daima sorumlulukla birlikte olmak zorundadır. Özgür insan, sorumlu insandır. Sorumlu insan ise toplumsal norm, değer ve ilkelere bağlılık gösterir. Sokrates, Seneca gibi isimler, bu anlamda kendileri aleyhine olsa bile sonuna kadar mücadele etmiş, hayatlarıyla bir ahlak anıtı olmuşlardır. Kaçmayı değil ölümü seçerek adaletsizliğe karşı bedenlerini siper etmişlerdir.

SADECE BİR KAZAYDI

“Okulun ön bahçesinde top oynamak yasaktır.” Çünkü ön bahçe tören ve teneffüslerde dinlenme alanıdır. Arkadaki büyük bahçede öğrenciler için spor alanları vardır. Mustafa ve arkadaşları bu kuralı bilmelerine rağmen ön bahçede arkadaşlarıyla futbol oynamaktadır. Mustafa, arkadaşlarının verdiği pasa oldukça sert bir şekilde vurur ve gol olur. Gol olur ama top, kale olarak belirledikleri merdivenlerden inen Zeynep’in suratına gelir. Zeynep’in dudağı patlar ve burnu kanamaya başlar. Mustafa yaptığından dolayı oldukça üzgündür ama kendini suçlu hissetmez. Kendini savunurken hem Zeynep’in ailesine hem de okul müdürüne aynı şeyi söyler: “Bilerek yapmadım, kazaydı.” Oysa Mustafa ön bahçede top oynamaması gerektiğini biliyordu.

Soru: Mustafa’nın bilmeden yaptığı bu davranış ona ahlaki bir sorumluluk yükler mi?

Cevap: İnsan, bir eylemi gerçekleştirmek üzere harekete geçtiği andan itibaren davranışının sonuçlarından sorumlu olmayı kabul etmiş sayılır.

Kant’a göre birey aklını kullandığı oranda özgürdür. Düşünen bir varlık olarak insanın eyleminin ahlaki olabilmesi için sorumluluğunu kabul etmesi gerekir. O halde Mustafa «bilmeden» yapsa bile davranışından sorumludur.

Soru: Mustafa ve arkadaşlarının top oynanmasının yasak olduğu ön bahçede top oynamaları özgür bir davranış mıdır?

Cevap: Özgürlük, kişinin aklını ve iradesini kullanarak doğru olduğunu düşündüğü bir davranışı bilinçli olarak seçebilmesidir. İnsan bu seçimi yaparken toplumun kural ve ilkelerini de dikkate almalıdır. Bu nedenle Mustafa ve arkadaşlarının ön bahçede top oynamaması gerektiğini bildiği halde oynamaları özgür bir davranış değildir.

Sokrates, insanın bilerek hata yapmayacağını savunur. «Bilmek bize doğru seçimler yaptırır.» der. Bilgi ahlaklı ve erdemli olmayı getirir. Kötülük kişinin bilgisizliğinden kaynaklanır. Ona göre kimse bilerek kötülük yapmaz. Sokrates, devlet düzeni ve yasalara çok büyük bir saygı göstermiş, yasalara aykırı davranmamak adına kendisini ölüm cezasına çarptıran yasaya boyun eğmiştir. Sokrates, yasaları değiştirmek için yine yasanın sunduğu yolları



kullanmak gerektiğini düşünür.

AMA BEN ÖZGÜRÜM...

Felsefe dersindeyiz ve ahlak felsefesinin temel kavramlarını tartışıyoruz. Sınıftan bir arkadaşınız tartışmaya katılmak yerine kulaklığını takmış müzik dinliyor ve müziği yüksek sesle tekrar ediyor, ritim tutuyor. Öğretmeniniz arkadaşınıza dersle ilgilenmesini söylüyor. Arkadaşınız da öğretmeninize: «Öğretmenim felsefe dersindeyiz ve siz özgür düşüncenin önemine değinmiştiniz. Ben de özgürüm ve istediğimi yapıyorum!» der.

«Özgürüm ve istediğimi yapıyorum.» diyen bu öğrencinin davranışını otodeterminizm (ahlaki özerklik) görüşü açısından değerlendirelim.

OTODETERMİNİZM (AHLAKİ ÖZERKLİK)

İnsan mutlak anlamda özgür olmamakla birlikte bazı seçimlerde bulunur. İnsan aklıyla kendini yönlendirebilir.

«Öyle eyle ki, eyleminden çıkarılacak kurallar herkes için geçerli olsun.» Böyle bir ilkeyi benimseyen kişi, öğretmen ders anlatırken müzik dinleyip dinlediği şarkıyı yüksek sesle tekrar etmeyecektir.

OKUL MAÇI

O gün özel bir gündür. Okul futbol takımının yarı final maçı vardır. Futbol takımının kaptanı Serhat, Arda’nın hem sınıf arkadaşı hem de en iyi dostudur. Maça gitmek onun için bu yüzden çok önemlidir. Ancak okul idaresi bu maçı desteklemek için götüreceği sınıfları belirlemiştir. Arda’nın sınıf başkanı olduğu 11/A sınıfı bu sınıflardan biri değildir. Arda; Sinan, Tahsin ve Özge’ye bu maça mutlaka gitmeleri gerektiğini söyler. Tahsin bu konuda biraz çekimser davranır. Eğer giderlerse okul kurallarını çiğnemiş olacaklardır. «İzinsiz

okuldan ayrılamam» der. Arda, Tahsin’i bir süre daha ikna etmeye çalıştıktan sonra sert bir ses tonu ile «Ben sınıf başkanıyım, ben ne dersem o olur. Bizimle geliyorsun o kadar» der. Sinan ve Özge «Sınıf başkanı Arda, o halde tüm sorumluluk ona aittir.» diyerek Arda’ya katılırlar. Tahsin’in seçme şansı kalmamıştır. Çantasını alır ve onlara katılır.

Soru: Tahsin verdiği maça gitme kararında özgür müdür?

Cevap: Bu soruyu «İnsan eylemlerinde özgür müdür?» sorusuna verilen cevaplar açısından ele alalım.

Determinizm (Belirlenimcilik): İnsanın ahlaki seçimleri daha önceki yaşantılardan, bir takım ruhsal, fiziksel faktörlerden etkilenir. Bu yüzden determinizme göre Tahsin verdiği kararda özgür değildir.

Fatalizm (Kadercilik): Kişinin geleceğinin, kaderinde belirlenmiş olduğunu savunarak insanın eylemlerinde özgür olmadığını savunur. Tahsin maça gitme kararında özgür değildir.

İndeterminizm (Belirlenmezlik): İnsanın verdiği kararlarda özgür olduğunu aklı ve iradesi ile özgürce seçimler yapabileceğini savunur. Tahsin, indeterminizme göre kararında özgürdür.

Otodeterminizm (Ahlaki Özerklik): İnsanlar aklını kullanabildiği ve kişiliğini geliştirdiği ölçüde özgürdür. Bu açıdan Tahsin aklını kullanabildiği için özgürdür.

Soru: Seçim yapıyor olmak özgür olduğumuzun kanıtı mıdır?

Cevap: Bireyin tercih yapıyor olması onun özgür olduğu anlamına gelmez. Yapılan tercih özgür irade ile gerçekleşmemiş olabilir.

Kant; ahlakı ve iyiyi, eylemlerin sonucuna göre değil onların arkasındaki amaca göre değerlendirir. Buradaki amaç Kant’ın deyimiyle ödevine uygun olmalıdır. Kant, ahlaki açıdan üç ilke öne sürer. Bunlar Kant’ın maksimleri olarak da bilinir.

KANT’IN MAKSİMLERİ

1-“Öyle eylemde bulun ki eyleminin gerisindeki maksim, herkes için geçerli evrensel bir yasa olsun!”

2-“Kendinde ve başkalarında insanlığı bir araç olarak görece şekilde değil de onu bir amaç edinecek şekilde davran.”

3- “Her zaman akıllı iradeni, evrensel bir yasa koyucu olarak görevde bulunacağı şekilde davran.”

Okul ortamı, hayatın küçültülmüş bir modelidir. Toplumsal yaşamda kural olmadan ortaya kaos çıkacağı gibi okulda da eğitim öğretimin sağlıklı yürütmesi kurallara uymaya bağlıdır. Kurallara uymak bütün eğitim paydaşlarının görevlerini eksiksiz yürütmesini sağlar. Kuralları ihlal eden bir öğrenci, öğretmen, yönetici vb. sadece kendine değil bütün eğitim kurumuna zarar vermiştir. Bu nedenle kurallara riayet etmek eğitimin de “iyi insan” amacına ulaşmasına yardım edecektir.

SORULAR

1.

Derse geç gelen öğrencinin öğretmene gerekçesini açıklarken doğruyu söylemesi - - - -, yalan söylemesi - - - - - dır. Bu davranışlardan birini seçmesi - - - -, doğru söylemeyi seçmesi yani iyiye yönelmesi - - - - - dir.

Açıklamadaki boşluklara aşağıdaki kavramlar uygun şekilde yerleştirildiğinde hangisi açıkta kalır?

- A) erdem B) kötü
C) iyi D) özgürlük
E) sorumluluk

Cevap: E

2.

“Bizler başkalarına karşı eylemlerimiz açısından yükümlülükler taşırız. Yükümlülüklerimizi yerine getirirken bizi yönlendiren motiv ya içseldir ki o zaman ödevdir ya da dışsaldır ki o zaman da adı baskıdır.”

Kant’ın bu sözlerine göre eylemlerin ödev sayılabilmesi aşağıdaki yargılardan hangisi ile ilgilidir?

- A) Sonuç eylemin değerini belirler.
B) Eylemin kaynağı özgür irade olmalıdır.
C) Kurallar eylemlerimizi belirler.
D) Dıştan gelen yaptırım eylemin sonucunu belirler.
E) Eylem sebep-sonuç ilişkisi içinde değerlendirilir.

Cevap: B

3.

Mağazadan bir eşyayı çalmak isteyen kişi; bir korumanın gözetimi, elektronik kontrol sisteminden veya cezalandırılmak ya da kınanmaktan korktuğu için vazgeçebilir. Bu, ahlaki bir davranış değildir, hesaptır, önlem almaktır. Ahlak, yalnızca kendi vicdanına yöneliktir.

Bu görüş aşağıdaki yargılardan hangisini destekler niteliktedir?

- A) Ahlaklılık önlem almayı gerektirir.
B) Toplumsal baskı suç oranını arttırır.
C) Korkuyla yapılan iyilik, iyilik değildir.
D) Korku çalmayı engelleyen en önemli duygudur.
E) Cezalandırılmanın olmadığı yerde ahlaktan söz edilemez.

Cevap: C